

4.7.2005

392/4/04

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

PÄÄTÖS KANTELUUN KOSKIEN SISÄASIAINMINISTERIN HAASTATTELULAUSUNTOA

1

KANTELU

Kantelija arvosteli valtioneuvoston oikeuskanslerille 6.2.2004 osoittamassaan kirjeessä sisäasiainministerin Ilta-Sanomille antamaa haastattelua. Kysymys oli 13.12.2003 julkaistusta artikkelista, jossa käsiteltiin suojelupoliisin toimittamaa esitutkintaa, jossa törkeästä vakoilusta epäiltynä oli ollut mm. A.

Kantelijan mukaan ministeri ”väitti perättömästi ns. korttitiedon merkityksestä ja jätti kertomatta, että esitutkinta oli osoittanut Stasin A:sta laatiman henkilökortin syntyneen vain sen johdosta, että hän oli B:n nuorempi veli.” Kantelijan mukaan ministeri myös vihjasi A:n ylläpitäneen yhteyttä KGB:hen antaen näin ymmärtää, että A olisi menetellyt moitittavasti. Muutoinkin ministeri oli haastattelussa jättänyt kertomatta eräitä asiaan vaikuttavia tietoja, minkä lisäksi hän oli väittänyt A:n haitanneen esitutkintaa muuttamalla kertomuksiaan. Kantelija katsoi, että ministerin haastattelu ”jälkisyöllisti” vahvasti A:ta ja polki näin tämän perustuslain 10 §:n mukaista kunnian suojaa.

Oikeuskansleri siirsi 11.2.2004 asian oikeusasiamiehen käsiteltäväksi.

- - -

3

RATKAISU

Yleistä

A:ta epäiltiin törkeästä vakoilusta suojelupoliisin toimittamassa esitutkinnassa, joka aloitettiin keväällä 2002. Valtionsyyttäjä teki kesäkuussa 2003 asiassa syyttämättäjäätämispäätöksen, koska törkeästä vakoilusta ei ollut näyttöä. Muut mahdolliset lievemmin rangaistavat teot olivat vanhentuneet, eikä syyteharkinta niiden osalta siten ollut mahdollista.

Suojelupoliisin toimintaa asiassa arvosteltiin esitutkinnasta lähtien julkisuudessa. Tällainen kritiikki näyttää olleen nyt kysymyksessä olevan artikkelin taustalla. Ministeri toteaa selvityksessään, ettei ”hän turvallisuusviranomaisten toiminnasta vastaavana ministerinä ole voinut

vaieten hyväksyä koko turvallisuusjärjestelmän toimintakyvyn ja uskottavuuden mustaamiseen liittyvää tiedotus- ym. kampanjaa”.

Sisäasiainministerillä – kuten ministereillä yleensä - on oikeus, mutta myös velvollisuus selvittää alaisensa hallinnon toimintaa julkisuudessa. Ministerillä on tällöin lähtökohtaisesti sama perustuslain 12 §:n mukainen sananvapaus kuin muillakin henkilöillä. Hänen asemastaan ja tehtäviensä luonteesta kuitenkin johtuu, että hänen sananvapautensa on tosiasiallisesti joissakin suhteissa rajoitetumpi kuin yksityisillä kansalaisilla. Myös vaitiolovelvollisuus voi rajoittaa asioiden julkista selvittelyä. Pidän myös selvänä, että julkisen vallan edustaja ei voi käyttää sananvapautta samalla tavalla kuin tiedotusvälineet, joille voidaan niiden tehtävän vuoksi sallia esimerkiksi sellaisia ilmaisutapoja, joita ei voitaisi pitää viranomaiselle sopivina (lehdistön ja virkamiesten sananvapauden rajoituksista ks. esim. Pellonpää: Euroopan ihmisoikeussopimus, 2005, s. 486 ja 503.).

On mielestäni selvää, että ministerin tulee, selvittäessään alaisensa hallinnonalan toimintaa, esiintyä asiallisesti ja tosiasioihin pitäytyen. Tämä koskee myös puolustautumista esitettyä arvostelua vastaan. Puolustautumisen on pysyttävä poliisin toiminnan selvittämisessä ja sen toimien perustelemisessa. Syyttämättä jätetyn (tai syytteestä vapautetun) henkilön oikeutta tulla pidetyksi syyttömänä ei ole oikeutta loukata. Näytön puuttuessa syyttämättä jätetyn henkilön leimaaminen rikoksentehtäjäksi olisi vastoin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja omassa lainsäädännössämme vahvistettua syyttömyysolettamaa. Se on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleessa muotoiltu seuraavasti: jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on erityisesti korostanut viranomaisten sanavalintojen merkitystä. Syyttömyysolettamaa rikotaan, jos syytetystä annettu virkamiehen lausuma heijastaa mielipidettä tämän syyllisyydestä ennen kuin syyllisyys on näytetty lain säätämässä järjestyksessä toteen. Tällöin muodollisen toteamuksen puuttuessaakin riittää se, että on perusteita uskoa virkamiehen pitävän syytettyä syyllisenä ("there is some reasoning to suggest that the official regards the accused as guilty", ks. esim. Daktaras v. Liettua).

Lähtökohta on käsitykseni mukaan sama, olipa kyse esitutkinnassa epäiltynä olevasta henkilöstä taikka henkilöstä, josta on (näytön puuttuessa) tehty syyttämättäjättämispäätös. Mielestäni henkilön syyttömyyden voidaan jopa katsoa "vahvistuneen" ainakin julkisen vallan näkökulmasta siinä tapauksessa, että esitutkinnan jälkeenkään ei ole tullut esiin perusteita syytteen nostamiseen. Syyttämättäjättämispäätös on julkisen vallan kannanotto syyllisyyskysymykseen, eivätkä viranomaiset saa vesittää tätä ratkaisua esittämällä lausumia, jotka voidaan tulkita viittauksiksi siihen, että epäiltyä pidetään syyllisenä.

Ministerin menettelyn arviointia

Käsitykseni mukaan ministerin Ilta-Sanomille antamista haastattelulausumista ei välity sellainen kuva, että hän olisi katsonut A:n syyllistyneen asiassa rikokseen. En siten katso, että ministeri olisi rikkonut syyttömyysolettamaa. Hän on nähdäkseni pyrkinyt selvittämään suojelupoliisin toimintaa ja esitutinnan aloittamisen perusteita.

Hänen menettelyään on kuitenkin arvioitava myös asiallisuuden ja tasapuolisuuden näkökulmasta. Näiden vaatimusten huomioon ottamista edellyttää jo perustuslaissa 10 §:n suojattu henkilökohtainen kunnia sekä perustuslain 22 §:ssä julkiselle vallalle asetettu velvollisuus turvata perusoikeuksien toteutuminen.

Tällöin hänen menettelyään on arvioitava erityisesti sitä silmällä pitäen, välittykö hänen lausumistaan jollakin tavoin vääristynyt tai tasapainoton kuva asiasta? Tähän kysymykseen vastaamista vaikeuttaa se, että käytettävissäni olevan selvityksen valossa on jäänyt epäselväksi, mitä hän tarkkaan ottaen on toimittajalle lausunut. Ministeri toteaa, että artikkelin otsikko, siinä käytetyt ilmaisut ja artikkelin yleinen muotoilu ovat toimittajan laatimia – artikkelin tiedot sinänsä vastaavat hänen toimittajalle lausumaansa. Luonnollisesti hän ei ole voinut yksittäisessä haastattelussa käsitellä kaikkia esitutkinnassa esiin tulleita tosiseikkoja.

Puheena olevan kaltainen tilanne, jossa henkilö on näytön puuttuessa jätetty syyttämättä, on herkkä väärintulkinnolle. Kun perustellaan sitä, miksi esitutkintaan on ryhdytty, joudutaan väistämättä käsittelemään etupäässä niitä tosiseikkoja, jotka ovat olleet rikosepäilyyn syynä. Tällaisten seikkojen läpikäyminen ja niiden asian luonteesta johtuva painottuminen asettaa tarkan sanavalinnalle erityisiä vaatimuksia. Juuri tämäntyyppisessä tilanteessa saattaisikin käsitykseni mukaan olla perusteltua tarkistaa haastattelun sisältö, vaikkakaan en voi yhtyä kantelijan näkemykseen siitä, että ministerillä olisi tässä tapauksessa ollut (oikeudellinen) velvoite tällaiseen tarkistamiseen.

Edellä sanotun valossa pidän eräitä ministerin haastattelussa esittämiä lausumia jossain määrin ongelmallisina. Tällaisia lausumia ovat seuraavat: ”samoin oli todennettu yhteydenpito (Neuvostoliiton turvallisuuspalveluun) KGB:hen” ja että - - ”vaikeutti tutkimuksia”.

Ensin mainittu lausuma pitää sinänsä paikkansa. A:n kanteluasian (dnro 1585/4/03) yhteydessä suojelupoliisilta saatujen selvitysten mukaan esitutkinnassa ei ollut kuitenkaan tullut esille syytä epäillä vanhentumatonta rikosta KGB:n osalta. Rikosilmoitus epäilyistä törkeästä vakoilusta oli laadittu koskemaan aikaa 1969–1976. Esitutkinnassa selvitetty A:n tapaamiset erään KGB:n virkamiehen kanssa Kööpenhaminassa ajoittuivat vuosille 1977–1978. Suojelupoliisin em. selvityksissä todetaan, että ”tarvetta laajentaa epäilyn rikoksen tekoaikaa vuoden 1976 jälkeiseen aikaan ei ollut”. Näihin seikkoihin nähden minun on vaikea nähdä perusteita sille, että ministeri otti tämän yksityiskohdan haastattelussa esiin. Suojelupoliisin toiminnan perusteiden selvittäminen ei käsitykseni mukaan olisi edellyttänyt asian esille ottamista. Mielestäni kantelijan näkemys siitä, että näin annetaan ymmärtää asiassa olleen jotain moitittavaa, on ymmärrettävä. Törkeän vakoilun osalta on tehty

syyttämättäjättämispäätös ja kuten edellä on todettu, asia ei tältä osin (yhteydenpito KGB:hen) ole ollut edes syyttäjän harkittavana.

On myös totta, että A muutti kertomuksiaan tutkinnan aikana. Eri kysymys on, voidaanko tätä pitää moitittavana esitutkinnan vaikeuttamisena. Kuten kantelussa todetaan, kysymys oli kymmenien vuosien takaisista tapahtumista ja kertomuksien muuttumiselle tai tarkentumiselle saattoi olla muitakin selityksiä kuin pyrkimys vaikeuttaa esitutkintaa. Tämä seikka ei ole voinut vaikuttaa esitutkinnan aloittamiseen. Se on sen sijaan voinut vaikuttaa esitutkinnan keston. Selvityksestä ei kuitenkaan käy ilmi, oliko tämä aiheena asian esille ottamiseen. Ministerin valinta ei tietenkään ole ollut, että asia on nostettu Ilta-Sanomien artikkelin otsikkoon ("Sisäministeri syyttää - - - tutkimusten vaikeuttamisesta") ja että asia on näin korostunut – toisaalta hänen on ollut otettava tämäkin mahdollisuus huomioon.

Lopputulokset

Edellä esille ottamiani ministerin lausumia voidaan pitää jossain määrin harkitsemattomina. Kysymys on kuitenkin yksittäisistä lausumista. Asiassa esiin tulleita seikkoja ja edellä esittämäni kokonaisuutena harkittuani katson, ettei asiassa ole tullut esiin sellaista, joka edellyttäisi minulta laillisuusvalvojana muita toimenpiteitä kuin että saatan esittämäni näkökohdat ministerin tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Kantelun liitteet palautetaan oheisena.